

VINKO KRIŠKOVIĆ, *Izabrani književni i politički eseji*, pr.
Dubravko Jelčić, Matica hrvatska, Zagreb 2003., 340 str.

Često puta ne znamo dovoljno o dubokim tragovima koje su ostavili u nedavnoj prošlosti pojedinci. Stjecajem okolnosti njihova su dostignuća ostala zanemarena. Samo je uski krug stručnjaka znao za njihove rezultate djelovanja. Premda su bili predstavnici suvremenih misli, u skladu s europskom razinom stvaralaštva, povijesni vjetrovi otpuhnuili su ih na rubnike čitalačkih prostora. Loša vremena malokad su pogodovala svestranim osobama. U toj galeriji zaobiđenih, koja je u hrvatskom slučaju poprilično zastupljena, jedno od istaknutijih mjesta zauzima Vinko Krišković (Senj, 1861. - Zürich, 1952.). On je klasičan primjer građanskog intelektualca koji se istaknuo na više područja djelovanja u prvoj polovici 20. stoljeća: upravi, književnosti, nastavi i politici. Njegova karijera bilježi da je bio podban, saborski zastupnik, član Akademije, redovni sveučilišni profesor i član Društva hrvatskih književnika. U njegovoj bibliografiji ističu se djela *Hrvatsko pravo kućnih zadruga*, *U svijetu paradoksa* i *Svjetska kolonijalna politika*. Kao anglofil širio je ideje engleskog umijeća vođenja politike, preveo *Hamleta* na hrvatski jezik te poticao preuzimanje engleskog modela školskog sustava.

Ulogu ponovnog otkrivanja njegovih djela preuzela je Matica hrvatska, u kojoj je uostalom bio i aktivni član. U Biblioteci Stoljeća hrvatske književnosti objavila je Matica hrvatska zbirku Kriškovićevih izabranih eseja. Knjiga se sastoji od sljedećih dijelova: "Književni eseji: Shakespeare" (izbor, 1935.), "Moderni engleski eseji" (izbor, 1937.), "Autobiografija" (1967.) i "Politički eseji: posljednji eseji" (izbor, 1955.). Prilozi knjige sadrže tekstološku napomenu, tumač imena i izraza te rječnik.

Kriškovićeva autobiografija obiluje podacima o njegovim aktivnostima u hrvatskoj politici, ali istodobno donosi niz vrijednih pogleda na političku povijest Hrvatske do 1950-ih godina. Njegova definicija politike glasi: "Ona je čisti realizam, djelatnost određena umom na osnovi realnih, faktičnih prilika, kako bi narod svojim moralnim i fizičkim snagama zadobio vlast potrebnu da oživotvori neki kulturni, socijalni, ekonomski i politički probitak, jer mu tu vlast ne može nitko drugi dati, ako je nema." (str. 168). S druge strane, važnost povijesti leži u činjenici da "narodi u suvremenim problemima i zapletajima gledaju u prošlost, da bi u njoj našli primjerenih uputa i smjernica." (179.)

Krišković je možda najveću ulogu u politici imao u razdoblju od 1913. do polovice 1918., kad je bio "desna ruka" bana Ivana Skerleca. Za sebe je neskromno napisao da je tada "uistinu vodio hrvatsku politiku". Svoj uspjeh vidio je u činjenici da je za vrijeme Prvoga svjetskog rata održavao državopravni položaj Hrvatske i da su hrvatska mjesta dobila "najviše odštetne svote za ukonačivanje i druge rekvizicije vojske, a za seljaštvo što moguće veću novčanu ratnu potporu da se je za rata dokraja oslobodilo svojih dugova" (171.). Njegov je politički ideal bilo spajanje hrvatskih zemalja pod kraljem Karlom I. (IV.). Premda je izrazio mnoge primjedbe na račun austro-ugarskih vlasti, držao je da su Hrvati tijekom povijesti sačuvali zapadne oblike državnosti u savezu s Ugarskom i kasnije u Habsburškoj Monarhiji. Državni zakoni jamčili su im status "političkog/državnog naroda", no "nije bilo njihove političke vještine niti im je dostajalo snage, da bi tu svoju državnost dokraja izgradili". Hrvati su imali uvijek dosta otporne moći, ali nisu imali atribut "izgrađenog naroda". Za kasniji slijed događaja, viđen iz hrvatskog kuta gledanja, ističemo da je Krišković držao da su se Hrvati predali nakon 1. prosinca 1918. na milost i nemilost Aleksandrovoj Jugoslaviji. Još je veću prepreku vidio u sukobu dviju kultura – zapadne i istočne – koje se nisu dale složiti i zato su Hrvati i Srbi "dva naroda zavađena i neprijateljska". U Hrvatskoj seljačkoj stranci je vidio zagovornika stvaranja države jedne stranke s "nekom vrstom diktature seljaka", a za NDH je zapisao da je bila "puka prolazna pojava", država jedne stranke, a da je njezin glavni problem bio u tome što je "za svoje svrhe upotrebljavala balkanske načine, psihologijski možda razumljive poslije srpskog zuluma, ali svjednako nepravedne i opake, da su vapijali za osvetom." (181.) Krišković je ocijenio da pokušaji balkanske orijentacije nisu urodili plodom jer je uvijek dolazilo do komešanja kojima hrvatski političari nisu bili dorasli. Zanimljiva je još jedna opservacija vezana uz hrvatsku elitu, kojoj je zamjerio da nije znala prepoznati snagu "odozdo", odnosno da nije umjela utjecati na politički odgoj puka, izuzevši primjer Ante Starčevića i njegova zalaganja u buđenju nacionalne svijesti. Stoga je posve razumljiva i kritika velikog dijela hrvatske inteligencije zbog njezina zalaganja na rušenju Podunavske monarhije, a u korist balkanske zajednice naroda u kojoj nisu bili unaprijed određeni uvjeti života ili barem donesene rezolucije kojim bi se zaštitio hrvatski položaj. U smislu političkog sustava, Krišković je smatrao da na Balkanu vladaju stranke radi "ličnih i stranačkih", a ne općih koristi. Stoga mu je Balkan bio simbol neetičnosti. Poslije Drugoga svjetskog rata, procijenjivao je da se Hrvati moraju okrenuti prema SAD-u, a to što je ona na određeni način stala uz Titovu Jugoslaviju nije smatrao presudnim, jer se u politici mijenjaju i ljudi i odnosi. I dalje je ustrajavao na potrebi podučavanja naroda i objašnjavanja njegovih dužnosti i žrtava radi ostvarivanja hrvatske državne ideje i demokratskog sustava vladavine.

Čitatelj može s užitkom čitati Kriškovićev rukopis i u njemu prepoznaje vrh povijesne publicistike. Samo je visokoobrazovani intelektualac mogao apsolvirati različite povijesne teme i to bez šupljih fraza ili plagiranja. On je znao kritizirati pojedince, ali s mjerom i razlogom, oslanjajući se uvijek na argumente, kao što se i očekuje od temeljito obrazovanog pravnika. Sa sjetom primjećujem da se takvi pisci danas teško pronalaze. Uz sve političko razmatranje, koje može nekome ponekad izgledati pristrano i subjektivno, Kriškovićevi politički eseji čitaju se sa zadovoljstvom. Poslije upoznavanja s njihovim sadržajem, ne ostavljaju nikoga ravnodušnim.